

ло описане у *Ginkgo biloba*), проте більшість генів, таких, як ті, що кодують ХРГП-білки, не змінилася в процесі окультурення; біології розвитку (13 доповідей) — експресії і ролі В-гена *Agrobacterium rhizogenes* в утворенні де пово коренів та квіток тонкими шарами клітин *Nicotiana tabacum*, модифікації генома протягом сперміогенезу *Narcissus papyraceus* in vitro, можливій ролі гістону H1 та високо-мобільної групи білків в організації хроматину зародків у проростаючому насінні гороху, ролі поліамінів, ковалентно зв'язаних зі структурними білками, в організації цитоскелета в процесі проростання пилку і росту пилкових трубок *Malus domestica*, ролі білків вільних та зв'язаних поліамінів у процесі адаптації *Dunaliella salina* до гіпо- і гіперсолонного середовища, морфогенезу та органогенезу в культурі in vitro та in.; палеоботаніці (дев'ять доповідей) та палінології (шість) — палеоботанічним знахідкам в археологічних районах, стратиграфічному аналізу відкладів, морфології пилку окремих видів у пліоцені і плейстоцені та їх таксономії, використанню морфологічних особливостей пилку в таксономії, визначення спектру пилку меду; геоботаніці (19 доповідей) — складу рослинності окремих регіонів Італії та дослідженням її з космосу; екології (32 доповіді) — екофізіології та екоморфології окремих родів та рослинних угруповань у чистих районах і в умовах кислих дощів, надмірної концентрації талію і кадмію, репродуктивній біології, поширенню та проростанню насіння; заповідній справі (14 доповідей); колекціям ботанічних садів (п'ять доповідей); інформатиці в ботаніці (дві доповіді); лікарським рослинам (шість доповідей) — алелопатії, фітотерапії, поширенню в окремих районах; прикладній ботаніці (вісім доповідей) — визначенню вмісту пилку в атмосфері певних районів Італії та його флористичному складу, з'ясуванню причин зниженої насінневої продуктивності рапсу, визначенню вмісту аскорбінової кислоти у зв'язку з гетерозисом у кукурудзи, впливу мікоризи і азотобактера на продуктивність сорго, з'ясуванню причин токсичної дії на людину екстрактів з насіння та листків видів порядку *Cycadales*.

Після загальної дискусії на заключному засіданні було вручено нагороди молодим ученим за кращі доповіді на 88-му конгресі Італійського ботанічного товариства.

С.Л. Кордюм

ОБГОВОРЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У КАНІВСЬКОМУ ЗАПОВІДНИКУ

6 — 8 вересня 1993 р. в Канівському природному заповіднику відбулася наукова конференція «Підсумки 70-річної діяльності Канівського заповідника та перспективи розвитку заповідної справи в Україні». В її роботі взяли участь 59 осіб з 10 міст та селищ України і два науковця з Росії, які представляли сім науково-дослідних інститутів, шість заповідників, чотири вузи. Були також представники від Міністерства охорони навколишнього природного середовища, Комісії Верховної Ради України з питань екології та національного природокористування і Шевченківського національного заповідника. Конференція організована лабораторією екологічного моніторингу Київського університету ім. Тараса Шевченка та Канівським природним заповідником при сприянні міністерств освіти та природи України.

Конференцію відкрив директор Канівського природного заповідника В.І. Дмитренко. Він розповів про основні напрямки роботи заповідника та найближчі його перспективи. З привітанням також виступили проректор по науковій роботі Київського університету ім. Тараса Шевченка В.А. Макара і директор Шевченківського національного заповідника І.Д. Ліховий. В.А. Макара відзначив великий внесок науковців університету у вивчення природи заповідника, особливо наголосивши на тому, що Канівський заповідник вже традиційно є центром підготовки молодих спеціалістів. Щороку на базі садиби заповідника проходять практику до 500 студентів університету та інших вузів.

М.Г. Чорний (лабораторія екологічного моніторингу Київського ун-ту ім. Тараса Шевченка при Канівському заповіднику) детально висвітлив історичні та наукові ас-

© Т.Л. Андриєнко, М.Г. Чорний, В.М. Грищенко, В.М. Соломахіна, 1994

пекти діяльності Канівського заповідника — одного з найстаріших в Україні. Основною передумовою створення заповідника була необхідність збереження унікальних в геологічному, біологічному, історичному, археологічному плані Канівських «гір» та захисту Тарасової (Чернечої) гори від руйнування, спричиненого надзвичайним розвитком ерозійних процесів після вирубування лісів і розорювання земель в околицях Канева. Для становлення заповідника та його вивчення багато зробив проф. О.П. Кришталь. Доповідач відмітив, що екосистеми Канівського заповідника є одними з найбільш вивчених в Україні. Нині нараховується близько 3,5 тис. наукових публікацій, присвячених заповіднику. Таким чином, створені передумови для сучасних екологічних досліджень. На сьогодні Канівський природний заповідник визначився як науковий і екологічний центр регіону, де збереглися унікальні, добре вивчені природні комплекси і набутий значний досвід в галузі заповідної справи і природоохоронної діяльності.

В.Л. Шевчик (лабораторія екологічного моніторингу Київського ун-ту при Канівському заповіднику) розповів про історію ботанічних досліджень у заповіднику, основні перспективи та проблеми їх розвитку. Нині в заповіднику проведена інвентаризація судинних рослин, список яких включає 948 видів, та лишайників. Вивчається біологія 15 рідкісних видів, а також первинно-сукцесійні (на островах) та вторинно-сукцесійні (у лісових ценозах) явища.

Й.В. Царик (Ін-т екології Карпат АН України, м. Львів) зупинився на популяційних аспектах охорони фітогенofонду і фітоценофонду в заповідниках. Концепція їх збереження повинна базуватись на інвентаризації рослинності. Об'єктами цієї інвентаризації мають стати угруповання рослин, їх ландшафтні сукупності та популяції видів. Виконання програми інвентаризації повинне ґрунтуватись як на методах геоботаніки, так і популяційної біології. Ефективна охорона рослинних угруповань може бути здійснена при наявності повної інформації про їх популяційну структуру і можливі зміни у майбутньому.

В.М. Соломахіна (Київський ун-т) охарактеризувала стан вивченості мікобіоти заповідних територій, відмітивши, що лише в Канівському заповіднику мікологічні дослідження проводяться постійно протягом останніх 40 років. Це дало змогу подати до друку анотовані списки грибів (близько 1 тис. видів), серед яких переважають аскоміцети, базидіоміцети та дейтероміцети. Знайдені види відносяться до різних екологічних груп. Серед відмічених грибів є рідкісні види, занесені до «Червоної книги СРСР» (1984), а один вид вказується в Червоній книзі як такий, що охороняється в Канівському заповіднику. В перспективі слід продовжувати спостереження за рідкісними видами, зібрати дані про них з усіх заповідників України. Актуальним є питання створення монографії про мікобіоту всіх заповідників України.

Л.О. Смогоржевський (Київський ун-т) підсумував багаторічні дослідження орнітофауни Канівського заповідника. Починали їх ще М. Шарлемань і А. Шепе невдовзі після його створення. З того часу проводилися детальні дослідження видового складу, екології, міграції птахів. Всього було зафіксовано 242 види птахів, майже половина з них в заповіднику гніздиться.

О.І. Євстігнєєв (заповідник «Брянський ліс») виклав результати семирічних популяційних досліджень грабових дібров у Канівському заповіднику. За його прогнозом, через кілька десятиліть на більшій частині території, зайнятої грабовими лісами, сформується стійкий грабово-кленовий субклімакс.

М.П. Стеценко (Мінприроди України) розповів про сучасні проблеми українських заповідників та перспективи розвитку заповідної справи. Досі не вирішеним залишається питання про вдосконалення управління заповідниками. Багато заповідників перебувають у важкому фінансовому становищі. Згідно із законом про природно-заповідний фонд, заповідники є самостійними науково-дослідними установами з власними кадрами адміністрації та охорони, але багато з них не відповідають цій вимозі. До 2000 р. планується збільшити процент заповідності з 2,2 до 3. Доповідач зупинився також на проблемах проведення наукових досліджень у заповідниках. «Літопис природи» — основний науковий документ заповідника — не має чіткого юридичного статусу, він ніким не рецензується. Багато заповідників слабо забезпечені кваліфікованими кадрами. В останні роки розвиваються міжнародні зв'язки. Україна отримала два гранти на проведення екологічних досліджень у заповідниках.

В.І. Олещенко (Комісія Верховної Ради України з питань екології та раціонального природокористування) охарактеризував мережу спостережень за станом на-

вколишнього середовища на території України. Об'єктом цього моніторингу є геосистема, яку досліджують спеціалісти різних профілів. Вона має свою структуру і динаміку. Моніторингові роботи в заповідниках повинні базуватися на дослідженнях змін у геосистемах.

Т.Л. Андрієнко (Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи АН України та Мінприроди України, м. Київ) розглянула стратегію розвитку природно-заповідної мережі України та роль заповідників у ній. Для оптимізації природно-заповідної мережі потрібно переглянути пріоритети її формування, до яких слід віднести розширення функцій природно-заповідних територій, першочерговий розвиток поліфункціональних об'єктів, збільшення процента заповідності як важливого екологічного та соціального показника, посилення процесів інтеграції України в аналогічні міжнародні структури. В оптимізованій мережі природно-заповідних територій України заповідники займають своє місце як наукові установи в природі із еколого-еволюційним напрямком досліджень. У багатьох заповідниках «Літопис природи» ведеться на належному рівні, але далеко не в усіх. Для підвищення якості «Літописів» потрібні щорічне їх рецензування і постійний обмін досвідом між фахівцями заповідників. Т.Л. Андрієнко запропонувала створити групу з провідних фахівців по рецензуванню «Літописів природи» при Мінприроди України.

Доповідь М.Л. Клєстова (Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи АН України та Мінприроди України) була присвячена проекту створення Трахтемирівського регіонального ландшафтного парку на півночі Канівського р-ну Черкаської обл. Ця територія має велике наукове, природоохоронне та історичне значення, багатий рослинний і тваринний світ. Тут гніздиться такий рідкісний птах, як орлан-білохвіст, трапляються сокіл-сапсан та зміїд. На території проектного парку є багато археологічних пам'яток, нині затоплене село Трахтемирів добре відоме з історії українського козацтва.

В.П. Ткачик (Ін-т екології Карпат) розповів про популяційні дослідження при організації заповідних територій. З перших кроків їх створення слід враховувати популяційну організацію раритетних видів. Межі заповідної території потрібно визначати так, щоб вони повністю охоплювали площу, зайняту локальними популяціями рідкісних і зникаючих видів. Але, як свідчить досвід, саме цією умовою найчастіше нехтують при створенні заповідників.

7 вересня був проведений «круглий стіл» з проблеми ведення наукових досліджень у заповідниках. Його учасники підкреслили важливість постійних моніторингових робіт, які ведуться в заповідниках колишнього СРСР вже десятки років. Отримані дані можуть використовуватися для вивчення змін у флорі та фауні окремих регіонів, екології певних видів тощо. На базі заповідників може бути розгорнута широкомасштабна робота по моніторингу за станом навколишнього середовища і створенню кадастрів флори і фауни.

Присутні вирішили знову порушити перед Верховною Радою і Президентом України питання про необхідність передачі українських заповідників у підпорядкування єдиному органу. До вирішення цієї проблеми доцільно підпорядкувати їх безпосередньо міністерствам, у віданні яких вони знаходяться (а не їх організаціям та установам, як це має місце нині). Учасники конференції звернулись до Мінприроди України з проханням поставити перед Мінпраці питання про визначення типового штатного розкладу для заповідників України. Було запропоновано почати випуск щорічного збірника по заповідній справі. Для поліпшення ведення «Літопису природи» було вирішено розробити та затвердити його програму та розв'язати питання збереження авторських прав, а також уніфікувати методики збору даних для забезпечення їх сумісності і можливості порівняння. Важливо також проводити періодичні школи-семінари для обміну досвідом та підвищення кваліфікації працівників заповідників. Рекомендовано створити робочу групу по збору бібліографії наукових праць по заповідниках та національних парках України. Конференція підтримала пропозиції щодо створення Трахтемирівського регіонального ландшафтного парку, розширенню Дніпровсько-Орельського заповідника, відновленню заказника «Урочище Перуни» у Канівському лісгоспі.

Учасники конференції побували на екскурсії в Канівському заповіднику та відвідали могилу і музей Т.Г. Шевченка.

Т.Л. Андрієнко, М.Г. Чорний, В.М. Грищенко, В.М. Соломахіна